ב"ה

קביעת סעודה על קוגל אטריות וברכה על לזניה

שאול סילם

1. האם יש בקוגל אטריות דין "קביעת סעודה" המחייב בנטילת ידים, ברכת המוציא וברכת המזון?

אופן הכנת קוגל: מבשלים את האטריות במים עם מלח, עד לריכוך מלא, מכניסים אותן לסיר בו הכינו קרמל מסוכר ושמן, מוסיפים ביצים, סוכר ותבלינים, מערבבים ואופים בתנור.

קוגל אטריות

כתב הב"י[1]: גרסינן בפרק החולץ[2] גבי חלוט - אף על גב דחלטיה מעיקרא, כיון דהדר אפייה בתנור, לחם קרינן ביה, ואדם יוצא ידי חובתו בפסח. ונראה דהוא הדין שמברכין עליו המוציא ושלש ברכות, מאחר שלא נאמר עליו בשום מקום שלא יברכו עליו המוציא ושלש ברכות. וכ"פ בשו"ע[3]: חלוט שאחר כך אפאו בתנור, פת גמור הוא, ומברך עליו המוציא. וכ"פ בשו"ע אדמו"ר[4], וכן בסדר ברכת הנהנין כאן, וז"ל: עסה שנתבשלה בקדרה, אין עליה תורת לחם כלל ... אך אם חזר ואפאה בתנור או במחבת בלי משקה, חזר וירד עליו תורת לחם גמור, ואפילו הן חתיכות קטנות מכזית, ומברכין עליה "המוציא", וברכת המזון בכזית.

יוצא כי אפיה שאחר בישול דינה כאפיה, ועל פי זה, יש לומר **שעיסה העשויה ממי פירות - כעיסת הקוגל** (העשויה מאטריות המעורבות עם שמן, סוכר, ביצים ותבלינים - ולעתים האטריות בעצמן נילושו עם ביצים), **תיחשב אחר האפיה (שאחר הבישול) לכל דבר כפת הבאה בכיסנין, המצריכה נטילת ידים, ברכת המוציא וברכת המזון, בקביעת סעודה**.

אך האמת שמצאנו בזה הרבה שיטות, וכדלהלן:

- **בקובץ תשובות**[5] מביא את דברי הרמב"ן במלחמות[6] לפיו, בדבר מבושל **שהוא ראוי לאכילה**, אף שאופין אותו אחר כך, אין אומרים שיש אפיה אחר הבישול, ואין לו דין לחם. ועל פי זה, מאחר שלפני אפיית הקוגל, מבשלים את האטריות **והן ראויות לאכילה**, לא חל על הקוגל דין פת הבאה בכסנין המצריכה נטילת ידים ברכת המוציא וברכת המזון כשקובע עליו סעודה. אך דחה שם בקובץ תשובות מסקנה זו להלכה, כי אין

---

[1] בית יוסף סי' קסח.
[2] מסכת יבמות מ, א.
[3] שלחן ערוך סי' קסח סי"ד.
[4] שו"ע אדמו"ר סי' קסח סקכ"ב.
[5] קובץ תשובות לגה"ר יוסף שלום אלישיב, ח"ג סי' ל".
[6] ספר מלחמות לרמב"ן, פ"ב דפסחים, יא, א מדפי הרי"ף.

חילוק כלל בשו"ע בין אם המאכל היה ראוי לאכילה או לא, אחר הבישול ולפני האכילה. **ובשיעורי הגר"ש אלישיב**[7] כתב **שרבים נכשלים בשמחות ובקידושים, שסוברים שהקוגל דינו כתבשיל, ואוכלים ממנו הרבה יותר משיעור קביעות סעודה, בלי נטילת ידים וברכת המזון**.

לסיכום: לדעת הגה"ר יוסף שלום אלישיב, הקובע סעודה על קוגל מברך ענט"י, המוציא וברכת המזון.

- **בחוט שני**[8], מסתפק אם דינו של הקוגל כחלוט ואח"כ אפייה. והסיק למעשה **שאם אוכל מהקוגל כדי שביעה, הוי ספיקא דאורייתא, ומברך עליו המוציא וברכת המזון**.

לסיכום: גם הגה"ר נסים קרליץ בדעה שהקובע סעודה על קוגל מברך ענט"י, המוציא וברכת המזון.

- **בשמירת שבת כהלכתה**[9] כותב הגה"ר יהושע ישעיה נויבירט שיוצא ידי קידוש במקום סעודה אף באכילת כזית קוגל, ובהערה דן באכילת קוגל ושאר דברים כדי שביעה, לגבי חיוב ברכת המזון. אך בחלק **תיקונים ומילואים לשמירת שבת כהלכתה**[10], מביא **בשם הגרש"ז אויערבאך** שלא מתחייבים בברכת המזון באכילת קוגל, כי קוגל הוא לדעתו רק תבשיל[11]. וחבל שאין הדברים מפורטים יותר שם, אך עי' **בספר הליכות ברכות** לגה"ר אופיר מלכה[12] שמבאר לשיטה זו ש"כיון **שעשיית הקוגל בתנור בסיר סגור, הרי שנוצר אדים וזיעה מלחות האטריות ומהשמן הספוג בהם, ודינו כדין מבושל**[13]".

לסיכום: לדעת הגה"ר שלמה זלמן אויערבאך, קוגל נחשב לתבשיל ולא למאפה, וברכתו תהיה תמיד בורא מיני מזונות, וברכתו האחרונה מעין ג'.

- ועי' **בשו"ת אור לציון**[14] שכותב, לגבי קביעת סעודה על קוגל, שאינו מברך אלא בורא מיני מזונות ועל המחיה. ובהערות שם מבואר שבשו"ע[15] מיירי בפת רגילה, ולכן כיון שאפאה לבסוף בתנור, פת מיקרי, ומברך עליה המוציא, **מה שאין כן אטריות, שאין בהם תואר לחם, אף שאפאם בתנור או באילפס במעט משקה, מכל מקום אין שם פת עליהם, וברכתם בורא מיני מזונות**.

לסיכום: לדעת הגה"ר בן ציון אבא שאול, אין לקוגל תואר לחם וברכתו תהיה תמיד בורא מיני מזונות, וברכתו האחרונה מעין ג'.

- בספר **וזאת הברכה**[16] כתב: ובענין קוגל, לדעת אחד מגדולי הדור, יש לו דין "תואר לחם" (שאם אכל כשיעור קביעות סעודה מברך המוציא) מכיון שהוא נאפה אחר שנתבשל ... אך הרבה פוסקים חלקו עליו - הלא המה: הגרש"ז אויערבאך, הגרח"פ שיינברג והגרב"י זילבר, וכן בירר בראיות בשו"ת אבן ישראל ח"ז, וכן נפסק בספר ברכת הנהנין קלד, וכ"כ האל"צ פי"ב ו. **ונראה הסברה בזה, שאטריות לא רק שהם "מעשה קדירה" אלא אין להם "תואר לחם"** (רמ"א קסח יג). **ולכן אין האפיה - המפקיעה ממנו הדין מעשה קדירה - נותנת להם דין "לחם", מאחר שעדיין אין להם "תואר לחם"**. **ועוד** שמעתי בשם הגרשז"א שנימק דינו, **שהאטריות ניכרות אחרי האפיה, וממילא אין להם דין תואר לחם**.

---

[7] שיעורי הגרי"ש אלישיב על מסכת ברכות עמוד תח, מובא בספר סוכת חיים לרב שמחה בונם לונדינסקי עמ' עמ' ער"ה.

[8] חוט שני לגה"ר נסים קרליץ, חלק עניני שו"ע אורח חיים עמ' שמ"ח.

[9] שמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק נד: קידוש במקום סעודה ובזמנה וסעודות שבת ויו"ט - עמ' קע"ז.

[10] המהווה ח"ג של הספר שש"כ; על פרק נד, עמ' ע"ג, הערה סה.

[11] ועפ"ז ג"כ פסק הרב אויערבאך (במכתב המובא בסוף ספר מאור השבת ח"ב, עמ' תקע"ג) שמותר להכניס בשבת קוגל לתוך מרק שהיס"ב, ואין בזה משום בישול אחר אפיה, כי הקוגל נחשב לדעתו למבושל.

[12] הליכות ברכות לגה"ר אופיר מלכה, עמ' רי"ב.

[13] ושם בהערה שנג: דגם בישול על ידי זיעה ולא בתוך נוזלים נחשב בישול, וכעין מה שכתב כה"ח באות קכ"ו בשם הגינת ורדים; **ניתן לחוש זאת בטעם הקוגל, שטעמו דומה לתבשיל, שהוא רך ורטוב יותר ממאפה שהוא יבש וקשה**.

[14] שו"ת אור לציון ח"ב פרק יב שאלה ו'.

[15] שו"ע סי' קסח סי"ד.

[16] וזאת הברכה עמ' 218.

- וע"ע **במאור השבת**[17] שהעיר שהגה"ר דוד בהר"ן אמר לחזו"א שהטעם **שנהגו בירושלים** לאכול קוגל בקידושא רבא הוא כדי שלא להכנס בשאלות של קביעות סעודה המתעוררות באכילת הרבה עוגות, ושיבח החזו"א את נתינת הטעם. וכ"כ בספר **שערי הברכה**[18] **שמנהג העולם לומר שאין קביעת סעודה בקוגל**. וידידי **הגה"ר מיכאל שיחי' אבישיד** העיר לי על חשיבות המנהג העוקר הלכה, כמובא במ"א[19].

- **בקצות השלחן**[20] מסתפק לגבי דין קביעת סעודה על קוגל, בו, לדעתו, **לישת הלאקשין עם הביצים אינה כעיסה ממש, והלאקשין נשארים בעינם**; אם מחייבת נטילת ידים המוציא וברכת המזון אחר אפיית הקוגל. והסיק **שיש להחמיר שלא לאכול מהם שיעור קביעת סעודה**[21].

לסיכום: הגרא"ח נאה מסתפק בדין קביעת סעודה על קוגל, ולכן מסיק שיש להחמיר לא לאכול ממנו שיעור קביעת סעודה (מחוץ לסעודה על פת).

- **בהערות הגה"ר אברהם אלאשווילי שעל סדר ברכת הנהנין**[22] כתב: מיני אטריות (שהן דקין **ובלילתן רכה**) שנתבשלו ואחר כך נטגנו במעט משקה (כמו הקוגל וכיוצא בזה) - יש לומר שגם לדעת רבנו כאן, מותר לאכלם אף בטיגון במעט משקה, **אפילו כשיעור שביעה וקביעות סעודה** (וכדלעיל הלכה יא), ודלא כבדה"ש סי' מח סקכ"ד שכתב שאין לאכול מהם כדי שביעה אלא בתוך סעודה, עכ"ל. אלא שבמחילה לכת"ר, אין בלילת האטריות רכה אלא עבה, לכן לא נראים הדברים. וכן **בסדר ברכות הנהנין המבואר לגה"ר חיים פרוס**[23] כתב: פשטידת "קוגל" מאיטריות, כיון שהמדובר בחתיכות קטנות מכזית שעורבבו לעיסה וטוגנו בשמן, ואין עליהם תואר לחם כלל, ברכתם תהיה "מזונות" גם בשיעור קביעות סעודה. והפנה לסדר ברכת הנהנין הלכה ט"ו. אך במחילה מכבוד תורתו, הרי לאדמו"ר הזקן, מפורש בסי"ב שדין אפיה אחר בישול הוא אף בחתיכות הקטנות מכזית; ולמובא בהלכה ט"ו אין קשר לסוגייתנו.

☜ **למסקנה: יש להסתפק אם האוכל קוגל בכדי קביעת סעודה צריך ליטול ידים ולברך המוציא וברכת המזון, לכן אין לאכול קוגל בשיעור קביעות סעודה מחוץ לסעודה על פת.**

2. ברכה על לזניה (לאזניה)

אופן הכנת הלזניה: לזניה היא מאכל המבוסס על עלי פסטה רחבים שמבשלים עם מי מלח (ויש מתכונים בהם מדלגים על שלב הבישול), מסדרים שכבה מהם בתבנית, שמכסים בגבינה (בלזניה חלבית) וברוטב עגבניות וכד', מכסים בעוד שכבת עלי פסטה ששוב מכסים בגינה וברוטב, וחוזרים חלילה על התהליך פעם שלישית. אופים את הלזניה בתנור.

---

[17] מאור השבת ח"ב עמ' תקע"ו-ז בהערות.
[18] שערי הברכה לגה"ר שמואל יוסף שטיצברג, פרק ט"ז סוף הערה קכ"ה.
[19] עי' דברי המ"א סי' תר"צ סקכ"ב באריכות, על דברי הרמ"א שכתב (עפ"י ב"י בשם א"ח) שאין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחנם הוקבעו (וכתב זאת הרמ"א בהקשר למנהג שמביא שם בשם האבודרהם, להכות ב"המן").
[20] קצות השלחן סי' מח, בבדי השלחן סקכ"ד.
[21] וזאת ג"כ מסקנת הפסקי תשובות ח"ב עמ' תע"ג, להלכה.
[22] הערות הגה"ר אברהם אלאשווילי שעל סדר ברכת הנהנין פ"ב; הערה קס"ד.
[23] סדר ברכות הנהנין המבואר עמ' 66.

עלים של לזניה **לזניה גבינות**

על פי דברי אדמו"ר הזקן כאן, לפיהם אפיה אחר בישול דינה אפיה, יוצא כי אם האטריות הרחבות עשויות מקמח ומים, אזי ברכת הלזניה תהיה המוציא, ואם הן נילושו ברוב שמן וביצים, אזי יהיה על הלזניה דין פת הבאה בכיסנין, עליו מברכים בורא מיני מזונות וברכת על המחיה, ובקביעת סעודה, מתחייבים בנטילת ידים, בברכת המוציא ובברכת המזון.

אלא שגם כאן יש להסתפק אם אכן יהיה בלזניה דין לחם (באטריות רגילות) / קביעת סעודה המחייב בברכת המוציא ובברכת המזון (באטריות עם ביצים כו'), מהסיבות הבאות:

1. אולי אין באטריות תואר לחם[24]? 2. **האטריות מתרככות בתנור מהלחות שבגבינה, ולכן אולי יש להן דין תבשיל ולא מאפה**[25]. ולהעיר מלשון אדה"ז[26]: אך אם חזר ואפאה בתנור או במחבת **בלי משקה** כו'.

לאידך, גם למי שמחשיב קוגל כתבשיל ולא כמאפה, יתכן שיחשב לזניה, בו האטריות עשוים לכתחילה לאפיה ולא לבישול, כאפיה[27].

☜ **למסקנה, נראה לסכם ש-**

- כאשר אטריות הלזניה רכות מפאת רוב הגבינה והרוטב כו', אין לחוש לדין אפיה, והברכות תהיינה בורא מיני מזונות ומעין ג', גם אם אוכל ממנה שיעור קביעת סעודה.

- כאשר האטריות יבשות ביציאתם מן התנור, יש לחלק בין המקרה בו מדובר באטריות פשוטות העשויות מקמח במים, שאז יש לחוש שדין הלזניה כלחם גמור, ואין לאכול ממנה מחוץ לסעודה על פת; לבין המקרה בו מדובר באטריות שנילושו ברוב שמן וביצים, שאז ברכת הלזניה תהיה בורא מיני מזונות ומעין ג', אך האוכל ממנה שיעור קביעת סעודה יצטרך ליטול ידים ולברך המוציא על לחם גמור.

---

[24] כך מביא בספר וזאת הברכה עמ' 219 בשם הגה"ר פנחס שיינברג, אף אם לא מבשלים כלל את האטריות לפני אפייתם.

[25] סברת ספר סוכת חיים עמ' רע"ז בשם כמה פוסקים, וכ"כ הרב אופיר מלכה בספרו הליכות ברכות עמ' רי"ג, ובדומה למה שכתב אודות הקוגל - עי' בהערות לעיל.

[26] סדר ברכת הנהנין פ"ב הי"ב.

[27] סברה זו מובאת בין השאר בספר סוכת חיים עמ' רע"ו.